

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Fran Milčinski

Dvanajst
kratkočasnih
zgodbic



O M N I B U S

BESeDA

Fran Milčinski

**DVANAJST KRATKOČASNIH
ZGODBIC**

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-225-4

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vsebina

Vojna legenda	4
Popotna romantika	15
O Kranjcu, ki mu je smrdel ves svet	23
O agah in medvedih, o vžigalich in popovi hčeri, zlasti pa o industriji	27
Ako Bog da	33
O krških čarovnicah	38
Bekri Mustafa	46
Cicvara	50
O goseh	54
Niko Počivalnik, narodna žrtev	59
Pravniški izlet	67
Raki	73

Vojna legenda

I.

Daleč od šumnega, varljivega sveta v prostrani gorski krajini, kjer se mejita Bosna in Dalmacija, je zadovoljno živel na majhni domačiji kmet Lovro Jović. Imel je — oproščena bodi beseda! — ženo in je imel troje otrok. V staji mu je stalo dvoje govedi in nekaj drobnice. In še mu je bila v veliko pomoč mršava kljusa. Na njenem hrbtu je spravljal vsako drugo sredo v bližnji trg tovor drv. Pol tovara je nasekal v svoji šumi, pol v sosedovi, bogme, grešniki smo vsi!

V trg sta imela s kljuso pet ur hoda; nazaj jih je bilo sedem, ker jima je pot šla navkreber. Drva je prodal, a za izkupiček kupil kave in sladkorja. Ostale skromne potrebščine života so vse pridelali doma. In je nad njim in nad njegovo hišo počival blagor nebes.

Bil je Lovro Jović pobožen človek. Ne, kakor so pobožni v naših krajih, da bi znal in žebreal nebroj daljših in krajših molitvic. V oni krajini ni šole, da bi se učili te robe. Do cerkve je bilo dve uri, ondu je gospodaril častni fratar, franjevac z junaškim brkom — kakor črno jagnje mu je visel brk izpod nosa navzdol.

Častni fratar je dušam svojih ovčic dober pastir; pa je bil zanesljiv svetovalec v gospodarskih stvareh tudi, lečnik v vseh boleznih od obsedenosti do srdobolja, in je bil svojim župljanom neustrašen glavar, kadar se je bilo treba zoper volka in hajduka oprijeti puške ali noža. Za učenje molitvic na izust ni v onih krajih prave prilike.

Molitvice — da povemo resnico — ni znal Lovro Jovič niti ene.

Ali čemu molitvic, ko se je ves sleherni dan neprestano spominjal ljubega Boga! Vsaka druga beseda mu je bila »Boga mi« in »Boga ti«, »ako Bog da« in »hvala Bogu«. Tako mu je bila vsa govorica nič drugega nego sama dolga molitev, pa naj se je menil — oproščena bodi beseda! — z ženo o deci, naj sta moževala z mršavim konjem o kupčiji, naj je v trgu pazaril z ago za drva ali naj je govoril sam s seboj.

Pokusil je slivo in si dejal:

»Bogme, rakija bo letošnje leto ljuta, ako Bog da. Ali je bo premalo. Bogme, treba bo vzeti sliv za eno kad ali dve pri sosedu — niti zapazil ne bo, hvala Bogu!«

In niso bile te besede pred ljubim Bogom nič slabše zapisane, nego da je izmolil najdaljšo molitvico na izust ali iz knjige, spisane od večje cerkvene roke.

II.

Vnela se je vojna in se je razpasla pošast pa je tudi Lovru Joviću prišel glas: Hajdi, brate, treba v vojakke!

Ni se upiral, ni pomišljal; kamor so mu pokazali, je šel — stopil je, kamor so ga porinili, sedel je, kamor so ga posadili. Le včasih se mu je zazdelo, da prav ne ravna jo z njim, ko ga sujejo in psujejo, ki je človek, ustvarjen po božji podobi. Mislil si je, da ne molijo pravega Boga in ne poznajo prave vere, in se mu je videlo zaslužno delo, da jim ozmerja vero in krst in post. Pa le v mislih. Kajti bil je preprost poljedelec, a vendar zdravega preudarka in ni maral, da karajoč drugega udari samega sebe s preglasno besedo.

Videl je v vojakih mnogo novega, naučil se je čuda koristnih stvari.

Bogme, ali bi znal častni fratar daleč tam v domačem kraju odgovor, če bi strogi cuksfilar zarežal nad njim in ga vprašal na mah: »Koliko delov ima maliherlepetirgevera?«

Boga ti, nekogi niti brojiti ne znajo, kamokoli da odgovore na tako pitanje!

Ali Lovro Jović zna brojiti pa se je tudi naučil:

»Maliherlepetirgevera ima sedem delov, hvala Bogu!«

Cuksfiler je bil uncut in še je vprašal: »Povej mi, brate z dolgimi ušesi, zakaj ima maliherlepetirgevera sedem delov, he?«

Pa je vedel moj Lovro Jović tudi temu vprašanju odgovor: »Zato, ako ne bi imela sedem delov, ne bi bila cela.«

In to je istina kakor pred Bogom.

Polk se je tedaj mudil na Reki, v bogatem trgovskem mestu ob Jadranu. Menaža je bila bolj pičla in kadar jih je mučil glad, so si pomagali, kako so znali.

III.

Nenadoma pa se je moštvu izboljšala hrana in so ugibali in so uganili: skoro nas poženo na fronto. In je brez govorjenja in brez sklepanja po goli naravni sili zavladalo geslo: Žuri se, da živiš, dokler živiš!

Tiste dni so se čuda množile tatvine, primerilo se je tudi par ropov. Storilci so bili vsakikrat vojaki — toda vojak je podoben vojaku, poišči si pravega, kar vseh ne moreš zapreti!

I moj Lovro Jović bi se bil rad žuril in živel, ako Bog da, in mu je nanese, da mu je v gneči pri stojnici ostalo v rokah jabolko in ga ni mogel plačati zaradi prehude gneče, hvala Bogu! In se je žuril, da živi, in ugriznil v jakolko. Žuril se je, da živi, in je grižljaj pogoltnil — ali ni bil dober. Ugriznil je z druge strani, bogme, tudi z druge strani jabolko tako — naj ga uživa satanas peklen-ski! — E, trgovci na Reki so čudni ljudje: iz mila delajo jabolka in jih lepo pobarvajo rumeno in rdeče, da jih fantje kupujejo dekletom. Ali jed niso dobra. —

Gori visoko nad Reko in nad morjem se dviga beli Trsat. Tam stoji in gleda daleč čez sivo mesto in sinje morje slovita cerkev čudodelne Matere božje.

Pri tej cerkvi je stal na straži moj Lovro Jović in je bilo vroče kakor v peči.

Pa so ga pobožne misli zvale noter v mračno in hladno cerkev, da se pokloni čudodelni podobi. Naslikal jo je bil sam apostol Luka in kdo se v stiski s polnim zaupanjem obrne k njej, vsakdo, pravijo, da je uslišan. Tako ne zna slikati danes noben slikar. Cerkev je polna dokazov čudodelne pomoči, razodete na morju in na kopnem. Umetelno sestavljene jadrnice visé z obokov, slike na stenah kažejo in pripovedujejo nezaslišane stvari, dragocen nakit iz zlata in srebra, iz žlahtnega kamena in iz pravih biserov priča o meri sile in o meri pomoči.

Pa se je moj Lovro Jović poklonil čudodelni podobi v sijaju zlata in srebra, v blišču biserov in dragega kamena in je govoril tako:

»Majčica božja, ako znaš Boga, veruj mi, siromak sem, tužna mi bosanska majka! Ali sem pošten človek, tako ti Boga! Pa sem i tebi vsak čas dajal čast in slavo. Drugi so uncuti, bogme, tebe psujejo, Majčica božja! Evo mene Lovra Jovića, jaz te ne psujem nikdar, razen ako bi bil pijan, hvala Bogu! Pa kako bom pijan jaz jadni človek, ko nimam ni za luk pare v žepu. Majčica bož-

ja, pomози mi! Znaš kaj ti pravim — oni biserni džerdan mi lahko daš z vrata. Lepa si, bogme, i brez džerdana, lepa kakor rdeče jabolko na zeleni grani. Ne misli, da te varam, nego je istina! In tako mi vere, nikomur ne bodem nič povedal. Zakaj ako bi povedal, vsi uncuti bi prišli in tudi hoteli. Pa te uncuti kolnejo in psujejo pijani in trezni. Jaz pa te ne bom niti pijan, ako Bog da.«

Take molitve še ni bila čula cerkev trsatska. In ni bilo tačas druge žive duše v cerkvi.



IV.

Še isti dan so ga imeli, prijeli so ga, ko je pri zlatarju na Corsu prodajal biserno ogrlje s čudodelne podobice na Trsatu.

Vojaška patrulja ga je gnala v zapore; bili so zelo ogorčeni in so ga suvali s puškinimi kopiti; »Budalo bosansko, da gre in na Corsu prodaja dragoceni džerdan!«

Še bolj je bil ogorčen vojaški sodnik, ko mu je moj Lovro Jović razlagal stvar. »Znaš, gospodine poglaviti, lahko mi veruješ, da džerdan nisem ukral,« — in se je zaklel, naj pri tej priči oslepi in onemi, strela ga naj ubije in zemlja požre, če je laž njegova beseda. Nego mu je džerdan podarila milost Majke božje. Siromak je in se ji je poklonil pa se ga je usmilila. S svojima lastnima svetima rokama si je odpela in snela džerdan z belega vratu in mu ga dala: »Evo, brate! V dobrem zdravju da mi ga uživaš! Uncut oni, kateri bi ti ga zavidal!« In se je zaklel: na veliki petek naj jé meso rodnega sina, ako ni vse to res. In to je najhujša kletev, kar jih zmore ponosna Bosna.

Vojaški sodnik ni bil naše vere, njegovemu nosu ni dišal bosenski človek, ljutila ga je opravičba jadnega Lovra. Ali ni mogel drugače in je nenavadni dogodek sporočil generalu.

General pa je bil stara poštena grča, vojaki so mu bili kakor deca in poznal je in čislal vojake iz Bosne. Poslušal je sodnika pa je mežiknil z desnim očesom — tako je imel navado — in je dejal:

»Mladi prijatelj, stvar ni tako preprosta, kakor mislite. Mož se zagovarja s čudežem. Čudeži spadajo v resor svete cerkve. Treba da slišimo, kaj poreče Prezvzišenost.« Ljubil pa ni Prezvzišenosti, ker je sumil, da Prezvzišenost pošilja na Dunaj tajna poročila.

Sešla sta se in general je Prezvzišenemu razložil izredni dogodek. Prezvzišeni se je ljudomilo smehljaj in je mižal — zoprno mu je bilo gledati generalsko mežikanje z desnim očesom.

Pa ko je general končal, se je Prezvzišenost zamaknila v sklenjene prste svojih belih rok in je izjavila počasi in s preudarkom: Po naukih svete cerkve da so se čudeži godili in ni ovire, da se še gode. Objektivno da tedaj ni nemogoče, kar pripoveduje mož. Vendar ni običajno in je zato komaj verjetno, da bi Mati božja na tak neposreden in tako rekoč v imovino cerkve posegajoč način izkazala svojo milost. Materi božji da je na razpolago do-

volj drugih, korektnjših potov: dobitek v loteriji, nenadna dediščina . . .

»Prevzvišenost,« ga je prekinil general, »pa če mož ne stavi v loterijo in če nima bogatih sorodnikov — kako naj zadene, kako naj deduje?«

»Pri Bogu ni nič nemogoče!« je dejala Prevzvišenost s povzdignjenim glasom.

V.

General je ukazal, da se džerdan vrne cerkvi in Lovro Jović s prvim transportom pošlje na fronto: če mu bo tudi tam Majka božja enako mila, dobro zanj!

V dnevnem povelju pa je dal razglasiti moštvo: Pod najstrožjo kaznijo je moštvo prepovedano in naj se nikar ne predrzne, da bi prosilo Mater božjo trsatsko za katerokoli dragocenost, ki jih ima na sebi. Niti ne sme pod najstrožjo kaznijo moštvo sprejeti takega darila, pa da bi mu ga ponujala Mati božja trsatska i sama od sebe in brez prošnje. Kajti Mati božja trsatska, po merodajni izjavi Njegove Prezvzišenosti, sploh nima pravice podarjati onih dragocenosti, ker niso njena last, ampak so last cerkve.

Popotna romantika

Bil je dolg in jako dostojen gospod, ki je vstopil na postaji, kakršnih se vrsti ob oni progi na vsakih osem minut ena.

Sedel sem v kupeju sam. Prostora je bilo tedaj v izobilju, pa si je vstopivši gospod vendar izbral sedež baš v mojem koncu, s svojim kolenom nasproti mojemu.

Izredno prijazno se je useknil in odkašljaj, dal duška svojemu vsesplošnemu zadovoljstvu še z rahlim žvižgljanjem, in ko je tako na neprisiljen, zahtevam dobrega tona docela ustrezajoč način ustvaril ugodno razpoloženje za razgovor, mi je segel v roko in z vljudnim naklonom razodel, da je poverjenik — imena nisem razločil.

Poverjenikov je vsake vrste. Ta je spadal vsaj med one z manirami in je bil tudi zabaven. Rad sem ga poslušal, ko je otvoril jez svoje zgovornosti in mi enolično vožnjo krajšal, pripovedujoč tolovajščine, kakršne da se dogajajo na progi, ki smo se baš po njej vozili.

Skozi kupejno okno je pokazal proti vasi — izza košatega sadnega drevja so ji zvedavo kukale bele hiše na mimo sopihajoči vlak — in je dejal, da v tej vasi ne naj-

deš izlahka žive duše, da bi nosila moške hlače na bedrih. Do malega ves moški svet da je zaprt, pičli ostanek pa da se s primernim prizadevanjem žuri, da si skoro prisluži pravico do enakovrstne preskrbe. Že v mirnih časih da so bili ti kraji razvpiti, razvpiti v neugodnem pomenu besede. Dva orožnika na primer sta ondile na patrolji izginila kakor kafra. Pa kafra zapusti vsaj kaj duha, orožnika pa nič, čisto nič, kar nestalo ju je brez duha in sluha, brez glasu, brez sledu. Kako v živo si lahko predočuje olikan človek neizmerno tugo obupanih vdov, pretresljivi jok nebogljene dece — siročadi, zapuščene brez sredstev!

Z roko si je šel prek oči, vzdihnil: »Da, da!« in ugotovil, da je na svetu obilo gorja. Ali — je pripomnil — s pravo preudarnostjo bi si mogel svet olajšati dober del gorja, ki ga tare. Žal, da je ta preudarnost še prereditko zasejana v mili naši domovini . . .

Prevzele so ga žalostne misli. Toda z odločno kretnjo roke jih je zopet odpodil in povedal, da je tudi župnika iz te vasi ubila brezbožna roka. Fin je bil gospod, častivredno pošteno lice, pa tudi s preudarnostjo oblagodarjen, kajti je bil zavarovan na smrt in doživetje po tarifi I d, kar nudi neprecenljivo tolažbo tako potrtem svojcem rajnika kakor tudi blagopokojniku samemu v zadnjih bridkih trenutkih, to pa zlasti, ako je prizadeta zavarov-

valnica zavod, katerega zanesljivost je vzvišena nad vsak sleherni dvom.

Segel si je za suknjo v notranji žep, pa si je premislil, požrl slino in se zopet s prazno roko vrnil na dan.

»Ah!« je dejal, zamahnil z roko in dodal: »Ha!« — Z zaupnim glasom je potem nadaljeval: »Takšen je tukaj svet! Železniški čuvaj bi vedel marsikaj povedati, toda ima ženo in deco . . . Fin mož, v najkrepkejši moški dobi, vročinsko bolezen je prestal s sijajnim uspehom, brez slehernih posledic, jako kulantno — prestana bolezen ni tvorila nikakega zadržka. Bog ne daj — skratka: pameten, preudaren mož.«

Zopet si je segel za suknjo, pa si zopet premislil in zgolj požrl slino in zamahnil z roko.

Zagledal se mi je v oči, resen je bil izraz njegovega lica, a hkrati blag in naklonjen. Nasmehljaj se mi je in mi dobrohotno pokimal.

Bliže se je sklonil in s poltihim glasom mi pričel razodevati čudne stvari.

Brž ko solnce utone za daljnim horizontom, ko se dneva svit umakne mraku in noč razprostre svoja temna krila — je dejal — tačas se pojavijo iz vasi todle tihe, tajnostne prikazni. Plazijo se vsaka zase od grma do grma, od drevesa do drevesa, a vsem je cilj proga. Ko je vlak v najhujšem diru, se drzno vzpno nanj. Izbirajo si vozove prvega in drugega razreda in ako je v katerem

oddelku posamezen človek, temu se pridružijo. Oblečeni so jako fino, z manšetami in vsem, da ne vzbujajo suma, časih so celo v uniformi, kakor častniki. Nič hudega ne sluti popotnik — holaj! že mu mole samokres pod nos in ga vabijo, da jim izroči gotovino in dragočnosti; pa pobero vse, celo stare dinarje, ki se jih drugače nekateri branijo. Vse jim zaleže. In se jim ne kaže upirati. Eden se jim je upiral — na eno dve so ga vrgli skozi okno. Posledice tužne in obžalovanja vredne: pet nedoraslih otrok, nepreskrbljena vdova v najlepših letih, toda brez dote! Jako žalostno! Ali po smrti je kes prepoznal!

Prekinil je pripovedovanje in mi dal časa in možnosti, da sam preudarim grozoto slišaneга slučaja in vso mero z njim združene bede.

Potem je nadaljeval in mi povedal še o drugem popotniku, ki je bil tako nepreviden in je tolovajem omenil, da se bo pritožil na ministrstvo saobračaja. Pri tej priči so ga prisilili, da je res spisal pritožbo takoj in so jo poslali naprej in si je popotnik s pritožbo nakopal obilno sitnosti in potov in še občutno globo povrhu zaradi kolkov. Temu so pobrali tudi obleko, vso do zadnjega kosa, celo flanelico s trebuha, zaradi česar je obolel na črevesih, kar ga ni le motilo v izvrševanju poklica, ampak mu hkrati izpodkopalo družabni ugled. Ali eno korist mu je ta dogodek s tolovaji vendar rodil, to je sam poudarjal:



služil mu je v dragocen opomin, kako smo sredi življenja v rokah smrti. Poslušal je opomin in storil, kar je dolžnost vsakega preudarnega moža.

Z velikim zanimanjem sem sledil pripovedovanju dolgega in dostojnega gospoda.

Poseben občutek je in niti ni neprijeten človeku, vajenemu le vsakdanje proze, ko takole neposredno in osebno pride v bližji stik s pristno tolovajsko romantično. Kar gomazelo mi je po hrbtu in rokah.

Zopet je segel dolgi in dostojni gospod v notranji žep svoje suknje, a to pot ni zgolj požrl sline in zamahnil z roko, ampak je prinesel na dan vizitko in mi jo ponudil v roko. Bila je jako obsežna in je stalo na njej natisnjeno, da je poverjenik prve, največje, edine in najsigurnejše zavarovalnice. Naklonjeno mi je pojasnil kakšna da je stvar z njegovim naslovom. Svoj čas so ga nazivali potovalnega inšpektorja. Ali vesplošni prevrat se ni ustavil ob naslovih v njegovi stroki. Pa mu je podelila družba naslov poverjenika. Poverjenik, je dejal, je itak najmanj, kar je dandanes dostojen človek v naši domovini.

Na bližnji postaji se je najprisrčneje poslovil, izražajoč željo in nado, da se skoro zopet vidiva drugod in se spoznava bliže.

Zopet sem bil sam v kupeju.

Drvel je vlak svojo pot skozi nepregledno ravnino. Dan se je nagibal k počitku. Rdeča obla sonca se je pogrezala daleč, tam daleč za prašni in soparni horizont. Svetloba dne se je umikala mraku. Seljaki na polju v belih, ohlapnih oblekah so se ravnali, da končajo svoje trudapolno delo in krenejo proti domu. Izza vrbovja se pokaže ogenj, za njim v nejasnih obrisih ciganski šotor. Pokrajina izgublja barve. Iz tal vstaja noč, višja rase in višja se razprostira, da s temnimi krili odene utrujeno zemljo.

Sedim v temi. Mimo spomina se mi vrste pripovedke gospoda poverjenika. Čudne so, skoro neverjetne, toda slične stvari so že stale v listih — mogoče je vse! Zagomazelo mi je po rokah in životu in — kdor misli, da pride sedaj tolovajska dogodivščina, se jako moti.

Ampak mi je zagomazelo tudi po vratu, nehote mi je roka segla na vrat, Bog svojih ne zapusti in sta mi palec in kazalec prijela nekaj drobnega, mehkega. Stopil sem k oknu in pri svitu zvezd razložil, kar sem itak že slutil in kar bodi povedano brez olepševanja in poezije: med prstoma sem tiščal stenico.

Stenice so bile v vozu!

In jih je moralo biti mnogo, kajti prinesel sem jih domov, zbral, seštel in uničil štirinajst.



Stenic vobče ne ljubim. Pustil sem kot, kjer so imele nemara svoje glavno taborišče, in ostal pri odprtem oknu kupeja.

Prijazno me je božal sveži, hladni vonj travniškega cvetja, tudi duh akacije sem ločil vmes in vonj domačega bezga. Zemlja diha, sladek je njen dih. Mimo hite silhete dreves, med vejevjem se zdaj pa zdaj pojavlja in zopet skrije razsvetljeno okno. Stroj siplje iz dimnika roj rdečih isker, v dolgih progah lete mimo okna, izgubljajo se med vejevjem v travi, tekmujoč z bledimi kresnicami.

V dehtečo noč se razlega enakomerno, zagrljeno petje žabjega rodu: veveveveveve; v daljavi zateguje pes, ponoči mu je vse drugačen glas nego podnevi, mimo se pomakne skupina dreves in grmovja, za en hipec, za dva ujamem par milih zvokov: ali je slavec? Slavec je bil! Slavec!

Nad vsem se vzpenja črni svod neba, neizmeren, nem, nepremičen in vendar živ v migljajočem svitu nešteti svetov. In v vesoljnem njegovem objemu se spaja vse v veličastno harmonijo: temna pokrajina, svetla okna, vonj, žabe, lajež, iskre, slavec, vlak, stenice . . .

Stenic ne ljubim. Narava ljudi je različna, nekaterim so deveta briga, meni se studijo in, kakor sem pošten, ne morem jamčiti, da mi dogodljaj z njimi ne bo škodoval na zdravju. Človek mora gledati na svojo družino! Čutil

sem moralno dolžnost, da preudarim, ali ne spadajo tudi stenice med tako zvane nezgode v železniškem obratu in ali mi potemtakem ne dolguje železnica iz naslova teh stenic primerno odškodnino za strah, duševne bolečine, zrahljane živce, zamudo časa in za toplice tudi. Tako sem presodil, da bi zahteval trideset tisoč in se potem poravnal na pet.

Stopil sem drugo jutro k ravnatelju saobračaja in gospodi razložil, kaj se mi je primerilo.

Kazali so veliko radost, da sem jih posetil, ponudili so mi cigaret in dejali, da jih jako veseli, da se tudi jaz zanimam za stenice. Stenice da v istini zaslužijo vso pozornost. Povedali so mi, da imajo vagone, ki so od stenic kar živi. Na tiru da je stal sam samcat vagon, pa se je pričel premikati: premika se, sicer ne tako hitro kakor ekspres, toda kamniški vlak, so dejali, da bi bil skoro dohiteval. Kaj mu je vruga! Ugibajo, gredo gledat, preiščejo vagon — holaj! viž jih, premikale so ga stenice.

Tako so mi pravili.

Jaz pa sem hitel, da se vljudno in jadrno poslovim.

Zbal sem se.

Kajti če jim služijo stenice za obrat, so uncuti kos, da reklamirajo mojih štirinajst in me še spravijo v stroške in v izgubo.

O Kranjcu, ki mu je smrdel ves svet

Koščen kmečki očanec je bil in doma nekod z Dolenjskega. Pa se je pogajal v prodajalni za nov klobuk in se rotil pri krstu in duši, kako nazarensko je drag. Hkrati je sam prodajal oguljeno jesensko lisico in se grabil za glavo in klical za pričo pekel in vse njegovo prebivalstvo, kako prekvato in preteto premalo mu ponujajo zanj.

Pa ko je bila kupčija končno sklenjena tako za klobuk kakor za kožo in mu je bil še izpodletel poizkus, iznebiti se previdno zganjenega sumljivega desetaka, je zmajal z glavo, pljunil in dejal, da »ves svet smrdi po dreku«.

Kmet je kmet in beseda mu je robata.

Ali je svoj izrek takoj obrazložil z historijo o Kranjcu. Bil sem takrat slučajno navzoč in je historija lepa in je vredna, da se priobči. —

Je prišel torej Kranjec v Zagreb in je bil truden in je na klopi pod drevesi zaspal. Pa so se pritepli fantalini in ga spečega namazali pod nosom z omenjeno nelepo besedo.

In pripoveduje historija naprej, kako se je Kranjec zbudil, pa mu nekaj ni bilo prav. Gleda okoli, duha:

»S kakšnim vragom gnoje Zagrebčani svoje nasade, da huje smrdi kakor kuga!«

Vstane, gre — glej spaka! — kamor pride, po vseh ulicah, vseh trgih isti smrad.

Kranjcu se Zagreb zameri pa jo useka proti domu. Kar peš, je ceneje.

Ga vprašajo doma, kako je bilo po svetu.

»E,« je dejal »ves svet po dreku smrdi!« Kajti dedec si ves čas ni bil izmil brka. —

Tako se kritično zapisana glasi istorija o Kranjcu, ki mu je smrdel ves svet.

In ni slaba istorija.

Pa ko jo obračam in jo gledam, se mi vidi nekam znana, in še se mi zdi, da ni cela, kolikor jo je povedal očanec in je zgoraj zapisana.

Kranjec je buča — izključeno se mi zdi, da bi se bil kar mirno in zadovoljno sprijaznil z dejstvom, da svet smrdi.

Smrad niso vijolice, smrad je smrad, smrad je grd in je tudi škodljiv ljudskemu zdravju, ni mogoče drugače. V urejeni državi se ne bi smel trpeti; pa tudi vero kolikor toliko ogroža.

Kranjec je buča in buča mu je gotovo vse to preudarila in posledki preudarka so bili taki, da se mu je bridka žalost naselila v domorodnem srcu. Brka si kajpada ni izmil.

Politična vzgojenost in zrelost našega naroda slovi daleč preko mej domače fare. In zato je moralo priti, da se je iz bridke žalosti vzbudila našemu Kranjcu nič manj bridka nevolja, zakaj da javna uprava roke drži križem in trpi smrad, ki zajeda telesni in duševni blagor prebivalstva.

Vlada — si je dejal Kranjec — ki ji manjka razuma, volje in moči, da ukine smrad in vzpostavi red, ne spada na svoje mesto.

»Dol s tako vlado!« je razkladal po krčmah Kranjec. Brka seveda si ni umil.

In je bil Kranjec poštena duša, kakor vsi Kranjci, in mu je ves svet smrdel po oném v brku in je govorilo iz Kranjca sveto prepričanje.

In tako je bilo povsem naravno, da mu je prepričana beseda učinkovala prepričujoče in mu vabila pristašev. In ko jih je bilo troje, so se proglasili za stranko in je stranka uspevala in pridobivala na številu in glasnih grlih.

Pa nikar misliti, da je tudi pristašem smrdel svet enako kakor našemu Kranjcu! Le nezadovoljni so bili, nezadovoljni iz kateregakoli vzroka, pa jih je družila nezadovoljnost. Eden je bil jetičen, drugi je imel nezvesto ženo, tretji stanovitnega mačka, četrtega je dražilo, da drugi več vedo nego on. Vsi so bili nezadovoljni, pa si niso lečili jetike, žene, mačke, pameti; skrbno so marveč

gojili vzrok nezadovoljnosti, da jim ne poide, in so nezadovoljni se pridružili nezadovoljnemu Kranjcu, možu s smradom pod nosom, in so z združenimi močmi udrihali po vladi.

Pa je vlada zaslužila svojo usodo, kajti je res bila brez razuma, volje in moči.

Imela je mila, imela je vode, imela konjsko krtačo — ne! ni šla, da vzame Kranjca v roke — ne vem, ali je ta Kranjec sploh bil Kranjec — ni šla, da ga nasapuni in mu izpere in izkrtači iz brka drek. Naka! Imela je oči, da vidi, in je imela nos, da duha, in bi lahko vedela in bi morala vedeti, kaj da je! Naka! »To ni drek,« je rekla, »ampak politično prepričanje, ki ga je spoštovati.«

Pa dobro! Pa ga spoštuj!

In je nezadovoljnih ljudi sploh več na svetu nego zadovoljnih in je stranka rasla, kakor gobe rastejo po dežju, in je slednjič nanese, da je stranka vrgla vlado.



O agah in medvedih, o vžigalich in popovi hčeri, zlasti pa o industriji

Ne vem, ali spada stvar v listek ali med članke, pa kakorkoli, da le pride poklicanim krogom pred oči.

Gre namreč za industrijo.

Me je bila usoda vrgla za par dni na naš jug, v mesto z belimi minareti, mrko kavo in rdečimi fesi. Imel sem odprte oči in ušesa, v rokah svinčnik, nisem bil skop z vprašanji, a gospoda je bila ustrezljiva z odgovori, tako se mi je dalo izvedeti marsikaj.

Je npr. pripovedoval gospod okružnik kaj vem kaj in je dejal, da to ni njegov ćef. Prosil sem: »Kaj je ćef?« Pa mi je prav z jugoslovansko ljubeznivostjo odgovoril, da je to merak. ćef da je merak. Zahvalil sem se mu v svojem imenu kakor v imenu vseh Slovencev: zdaj vemo, da je ćef merak.

Tako sem potem še doznal, da je efendija vsak musliman, ki zna pisati in brati; kdor nosi boljšo obleko, je aga; hadži pa se imenuje tisti, ki je bil v Meki oziroma je tja namenjen ali bi se mu vsaj spodobilo romanje v Meko. Hodža da je muslimanski katehet, vendar ni čisto nič domišljav in poleg dušebrižništva rad prevzame

službo uradnega sluge: Hodža, donesi kave! Hodža, loži peč! Hodža, to! in hodža, ono — in niti ni treba hodži poljubiti roke.

Tik do mesta segajo prostrane šume, po njih še prebiva medved kosmatin. In so mi povedali resnično zgodbo o agi, to je o bolje oblečenem muslimanu, kako je šel loviti medveda. S seboj si je vzel čivčijo, podložnega kmeta, in mu ukazal: »Pero,« mu je dejal, »tukajle čakaj medveda! Jaz grem v kavarno, kadar pride, me pa pokliči!«

Pero čaka, res prikobaca medved, ugleda Pera, holaj! — koj pokonci in nadenj. Pero za debelo bukev, medved za njim in sta se lovila okoli bukve. Slednjič se je Peru posrečilo, da je zgrabil medveda za eno taco, zgrabil ga še za drugo in ga držal, kolikor so mu dale kite, bukev pa je bila vmes.

»Aga, čuješ, aga, medved je došel!«

Aga polagoma popije svoj četrti fildžan in pride.

»Pomozi mi, aga, ako znaš Boga! Primi ga za šapo, eto ti jo, in še za to. Dobro ga drži, tako ti turške vere! Bogme, junak si! Pa pleši zdaj ti z njim okoli bukve, da grem jaz v kavarno!« —

In električno ima mesto tudi in jo ima napravljeno na dež. Ob suši sedi v temi; kadar pa zdravo lije, žarnice zažare, da je veselje.



No, niso te stvari poglavitne, le razodevajo naj, koliko različnega zanimivega gradiva nudi naš jug zvedljivemu sodobniku.

Pa sem bil poleg drugih posebnosti zapazil koj prvi dan: vsaka moška glava puši, a nikdo nima vžigalic. Le drug preži na drugega in na gorečo cigareto, da ob njej zapali svojo.

Dejal sem si: za hip je pač pošlo todle blago te vrste.

Toda sem se motil, vžigalic ni nedostajalo. Jugoslavija ima pet tvornic za vžigalice, največja teh tvornic pa je baš v mestu, ki o njem pripovedujem, in je imela v svojih skladiščih vprav velikanske zaloge. Sam sem jih videl na svoje oči in sem gledal vse proizvodnje, kako poteka od smreke v šumi do parafinirane vžigalice, od grčave bukve do zamota škatlic, opremljenega z državnim poreznim znakom. In me je po tvornici spremljal osebno odposlanec beograjske državne uprave, vrlo ljubezniv mlad srbijanski gospod, ki je ondi užival dnevnic in prigovarjal tvornici, da v prid državnim porezom poviša svojo produkcijo.

Dejal je, naj pozdravim vse Slovence.

Tudi ravnatelj tvornice je bil vrlo ljubezniv človek, ali je tožil, kako težko je dobiti potrebnih kemičnih snovi . . .

Počasi se mi je začelo svitati in sem uganil in se uveril, zakaj ondotni narod ne uporablja vžigalic. Vžigalic je

bilo bogme, dovolj, ali tužna ti majka, brate, vžigalice so bile take, da niso gorele.

Pred par meseci je bil položaj še kolikor toliko ugoden. Vzorne in brez madeža sicer niso bile vžigalice niti tedaj, vsaka se ni vnela, ali na šest do osem jalovih je vendar prišla, ako Bog da, ena dobra, da si zapalil si cigareto, pa mirna Bosna. In za deset dobrih v vsaki škatlici ti je, brate, tvornica celo jamčila.

Ali sedaj — bolj in bolj primanjkuje potrebnih kemičnih snovi, proizvodnje pa se je po hvalevredni državni izpodbudi pomnožilo — tako ti Boga, brate, sedaj se ti ne vname ne ena iz vse škatle! Džaba tvoj trud, džaba tvoji upi! Džaba je zastonj. To je fakat! In tod tiči vzrok, zakaj narod v senci belih minaretov, mrke kave in rdečih fesov ne uporablja vžigalic.

V prijaznem razgovoru z ravnateljem sem se rahlo dotaknil te činjenice.

Ravnatelj je jako izobražen človek, ni mi zameril moje opazke. Tužna senca mu je izpreletela inteligentno lice, pa sem tudi brez besede razumel njegovo bol.

Enako sem spoznal, da niti državnemu odposlancu, ljubemu mi prijatelju iz Beograda, omenjena činjenica ni docela po volji. Dejal je, da se mu zdi, da je njegovi misiji v prijaznem tem mestu kraj in da se mu bo skoro povrniti, odkoder je prišel. Pa sem videl, da mu je žal

slovesa in da ga bo tudi ondotna družba živo pogrešala, kajti je bil samec in nikdar pred tretjo uro zaspan.

Industrija ni moja stroka, ali mi je vendar pri srcu.

In mi je prišla misel.

Slovencem se sploh včasih posreči kaka misel. Spominjam le na slovenski izum, da na klavirju igraš gosli, in še se nam obeta, da bomo na gosli svirali klavir, a na boben flavto.

Pa je tudi meni šinil skoz možgane izum — taki domisleki so dar božji, izsiliti jih ne moreš.

Skozi osem strojev gre les in postane vžigalica; še en stroj bi dodal — to je bila moja ideja — pa bi bil položaj rešen za tvornico, za državo, za prebivalstvo in sploh za industrijo. In bi bil tisti stroj čisto preprost in poceni. Stroj, ki ne bi imel druge naloge, nego da vžigalice na drugem koncu špiči. Ako jim je usojeno od neba, da ne gore, da vsaj služijo kot zobotrebci.

To sem razložil milemu mi prijatelju, vladnemu odposlancu.

Pogledal me je s krajem očesa in je globoko šel po sapo. Vprašal me je in glas mu je bil tuj in hladen, kakšno nakano da gojim s to idejo.

Kakšno nakano! Tako mi turške vere, nakane prav nikake! Vesoljnemu svetu da je na razpolago moja ideja, a v prvi vrsti njemu, milemu mi prijatelju in bratu.

Tedaj me je zagrabil s tako silo, kakor da sem bukev in on medved, in me je poljubil na obe lici in je dejal in rekel, da sedaj lahko še pol leta ostane tukaj.

Jaz se ne bi baš poganjal za oni kraj. Jaz ne! Toda vsakdo ima svoj čef, — čef, to je merak — in pravi pregovor, da je temu vseč pop, drugemu popova žena, tretjemu pa popova hči. Prijatelju je pač bilo vseč ono mesto.

Pa ko mi je potekel moj posel in je prišla ura ločitve, mi je še enkrat naročil pozdrave na vse Slovence in še je dostavil, da se tudi za slovensko industrijo zdravo zanima.



Ako Bog da

Iz zemlje belih minaretov, rdečih fesov in črne kave bi lahko povedal še katero, kako brezmejno dobrosrčen in gostoljuben je ondotni narod, in o drugih lepih čednostih njegovega srca in značaja.

Zlasti so mi razkladali prijazni izvestitelji, kako rahločutno je to prebivalstvo, kadar mu gre za čast, za lastno in za čast svojcev. Povedali so mi o seljaku, ki je tožil seljaka, da mu plačaj kupnino za telico, in sta oba prišla pred sodnika. Toženec je bil redkobeseden, komaj je toliko zinil, da je zanikal sleherni kupčijo za telico in sleherni dolg iz take kupčije.

Da bo toženec tajil, tega tožitelj ni bil pričakoval. Razkačil se je: kar iskre mu je sipal ogorčeni jezik, ko je nasprotniku očital nevero in goljufijo, da je hajduk, krmak in brezdušnik; takih mu je metal v zobe, da jih ne bi pes povohal na maslu; še mu je opsoval otca in majko in angela in svetca in vero in sestro in strino in pekel in raj, a h koncu ga je s pogledom, kakršen bi preklal skalo, pozval: »Pa povej istino, če te ni sram in če nimaš obraza!«

Toženec je skomignil z ramo: »Pa ti govori istino, če nimaš obraza!«

Sodnik je čutil, obema nekaj ne gre z jezika, pa je pozval in zaslišal pričo in priča je dejal:

»Gospodine, ko me pitaš, pa ti čem povedati tako, kakor je bilo. Tožitelj je pošten človek, častit mu obraz, po razbeljeno jeklo bi zanj segel v vrelo vodo! Njegovim besedam, gospodine, lahko verjameš kakor svetemu evangeliju. Ni ne lopov ne prevarant. Tako mi Boga, res mu je toženec dolžan, za kolikor je tožen! Grom me ubil, ako ni istina! Ali oprosti, gospodine, znaš, ni mu prodal telice, prodal mu je sestro. Tako je pa hvala Bogu!« —

Poglavitna lastnost naroda, so mi pravili, da je njegova silna, globoka vernost. Ljubi moj človek, ako sam nisi veren, kakor so verni tamkaj, niti razumeti ne boš mogel, kolikšna je tamkaj vera. Verujejo v vile in vilenike, v more in vešče, v krsnike in volkodlake, v zmaje, v tokmakbabe in v vsega šejtana ali vraga.

Pa ne smeš misliti, brate, da je vera preprosta reč, kakor $1 \times 1 = 1$, $2 \times 2 = 4$. Ampak je vera reč, polna razodetij in resnic in tajnosti in prepovedi in zapovedi. Samo naukov o volkodlakih na primer je bogme za srednje velik katekizem:

1. V p r . : Kaj so volkodlaki? — O d g . : Volkodlaki so zločestni stvori, ustvarjeni po volji in moči samega vraga, poteri ga sveti križ!



2. V p r . : Kakšni so volkodlaki? — O d g . : Volkodlaki imajo človeški lik in človeško kožo, toda so brez mesa in kosti in jim je meh napolnjen zgolj s krvjo.

3. V p r . : Iz česa in kako nastajajo volkodlaki? — O d g . : Volkodlaki nastajajo iz mrličev. Če leži mrlič na mrtvaškem odru in skoči čezenj črni maček, se mrlič po-volkodlači.

Itd. itd. in zaslužijo volkodlaki, da prilično o njih še posebe izpregovorim.

Pa to so zgolj volkodlaki.

Ne rečem, verska snov o morah in krsnikih ni tako obsežna, kakor je ona o volkodlakih. Ali da poslušáš, brate, kaj vse veruje narod o vilah in veščah in zmajih, leto dni ne bi bil gotov s poslušanjem.

In še pomisli, brate, na Boga, sveto mu ime! — tudi v dragega Boga veruje seveda narod. In veruje, Boga ti, najbolj baš vanj, kajti njegovemu svetemu imenu so pokorni i volkodlaki i vešče i mora i vse, še tokmababe.

Poslušáš ondotnega človeka, ko govori: vsaka druga beseda mu je Bog. Da ne veš, brate, ali moli litanije, bog-me, ali kaj pripoveduje o koruzi in janjcih, hvala Bogu na vsem!

In je ganljiva njegova globoka vdanost v božjo voljo. »Ako Bog dá«, je začetek in konec vsej njegovi modrosti, prva in zadnja mu beseda: »Kam greš, ako Bog dá?« in »Kje si bil, ako Bog dá?« — »Tukaj, ako Bog dá« ali »On-

dukaj, ako Bog dá« ali koderkoli ali nikamor in nikoder, ako Bog dá.

Seveda, izjeme se dobe povsod, pa bi bilo čudo, če bi se med verno množico ne našli poedinci, ki so zgrešili pravo pot in jim je mlačna postala vera tako v volkodlake kakor v Boga in vse.

O taki izjemi so mi pripovedovali, in kar sem slišal, povem in povem tem rajši, ker stvar, ako Bog dá, ni brez koristne morale.

Tisti kmet, ki so mi o njem pripovedovali, je bil imovit in je bila nemara baš njegova imovitost kriva, da mu je opešala vera — po besedah svetega pisma, da bo prej deva šla skozi luknjo v šivanki, nego bo prišel bogatin v nebeško kraljestvo. »Deva« je toliko kakor kamela. Hvalili so kmeta, da je tako imovit, da se daje zvati in da iz enega litra napravi dva.

Ako imaš, brate, zjutraj pot in se bojiš, da ne zaspiš ure, brate, naroči si cigane! Pa ti pridejo, Boga ti, cigani točno ob ukazanem času pod okno s talambasi in svirali in te bodo zvali. Talambasi so pavke. Ali je znak posebnega blagostanja tistemu, ki se da zvati.

Pa tudi le imovit človek zmore, da iz enega litra naredi zgolj dva. Če slaviš, brate, krstno ime, iz enega litra žeste ali špirita, bogme, narediš štiri, pet litrov rakije, da počastiš svojce, kume in sosede, hvala Bogu! Ako pa

imaš novcev odveč kakor moj kmet, pa lahko ti in údri iz njega le dva!

Pa se je zgodilo in je imoviti moj kmet nasamaril osla in se pripravil na pot.

Zakliče z okna žena mu Kata in reče: »Pomozi ti Bog, Pero! Kam ideš, ako Bog dá?«

»Dobro ti srečo!« ji odgovori mož, »idem v mlin.«

»Reci: Ako Bog dá, Pero!«

»Čemu?« je odvrnil Pero. »Ako Bog dá ali ne, jaz idem v mlin. — Ajd', magare!« In je odšel svojo pot.

Pa se zgodi: preden je dospel do mlina, ga ustavi vojaška četa in ga vpraša kapetan, kod gre steza čez goro.

»Tod in tod, naravnost tja, kjer so lani skoro videli medveda, potem desno in pri agini bukvi na levo, in ko prideš na pol pota, zopet na levo in tod in tod.«

In je tako točno popisal, kam in kako, da je kapetan ukazal: »Hodi z nami, da si nam kažipot!« — in se ni dalo ukazu kar nič upirati. Kmet je obrnil osla in ga zapodil domov, sam pa je šel s četo in se je vrnil domov šele tretjo noč.

Potrkal je na vrata: klop, klop, klop!

Se otvori zgoraj okno: »Kdo je božji, da trka v gluhi dobi noči?«

Pa se je ponižno oglasil naš Pero: »Jaz sem, Kata, ako Bog dá!«

O krških čarovnicah

V Krškem imajo kroniko in je v kroniki popisano, kako so bili Krčani že njega dni na glasu kot realni trgovci, da pa so bili jako vneti tudi za sveto vero in da so v Krškem v početku osemnajstega stoletja nič manj nego okoli 40 oseb zaradi dokazanega čarodejstva promptno in solidno sežgali na grmadi.

In je pripomniti, da so bile sežgane čarovnice vseskozi staro in preležano blago in da so bili njih zakonski družeti vrli krščanski možje, ki so vdani v božjo voljo brez ugovora prenašali, da jim je posvetna gosposka jemala in v jarem ognju pražila vajene družice.

Ohranila je kronika imena uglednih meščanov, ki so, pokoreč se glasu svoje vesti in v večjo božjo čast, celo sami ovajali svoje soproge zaradi zlodejskega čarovanja. Pa so tudi iz okolice, iz bližnje in daljne, dohajali zakonski možje z enakimi bogoljubnimi težnjami in je bilo dokaj prometa pred sodnikom in po štacunah in krčmah, pa tudi obilo novih porok se je praznovalo, ko je potekala prizadetim vdovcem doba žalovanja, in so se praznovale poroke po starodavnem običaju ob obilnem jelu in pilu s trobento in basom in so bili Krčani zadovoljni

s položajem. In še razodeva kronika, da so bile v onih časih tako meščanske gospe kakor daleč naokoli tudi kmetske ženice, kar jih še ni bilo zapadlo grmadi, vobče izredno ljubeznive s svojimi soprogi.

Bil je pa v onih dneh, in to baš leta 1714. za mestnega sodnika v Krškem Matija Juriša in je imel ženo, bila je že v letih in na oči jako pobožna, večji del svojega življenja je preklečala po cerkvah. Le da se Matija Juriša ni dal ugnati varljivemu videzu njene pobožnosti. Koliko krat in od katere strani koli si jo je ogledoval, vsakokrat je prihajal k istemu zaključku: Nak, nje preljubi Bog ne bo vzel in je ne bo v svoje kraljestvo, ves raj bi mu skazila. In še je ugibal, kako se je moglo zgoditi, da si je on, Matija Juriša izbral takšno in baš to ženo. Ugibal je in uganil: peklenške čare so ga ujele v svoje mreže.

Ponašala pa se je imenovana gospa, kakor rečeno, jako pobožno in so jo čislali tudi očetje kapucini, ki jim je hodila izpovedovat tudi svoje grehe, zlasti pa še grehe vseh drugih krških gospa. In so v nedolžnosti svojih src hvaležno sprejemali darove, skrivaj jim jih je pošiljala z mize in iz kuhinje svojega moža.

Pa pripoveduje kronika in zdajle se pričinja zapletljaj, kako da se je bil graščak na sosednjem Šrajbarskem turnu spomnil mestnega sodnika Matije Juriše — morebiti je imel pri njem kako pravdo s krškimi trgovci ali kali — pa mu je poslal košek lepih krških rakov in na vrbo-

vi vejici nabrano kito okusnih ptičev. Kroniki ni posneti, kake vrste so bili ptiči, toda kakorkoli, sodnik se je razveselil pozornega daru, dal je kuharici potrebnih ukazov in šel, da si povabi na obed mestnega svetovalca Ivana Mihaela Ledla. (Ta Ledl je bil koj za Jurišo 1715. leta izbran za mestnega sodnika.) Bila sta si prijatelja in sta rada drug drugega vabila, in to zaradi prijazne spodbude pri jedi.

Sodnik je bil torej po označenem opravilu z doma, baš ta čas se je vrnila od cerkvenih svojih opravil njegova gospa. Nos jo je zanesel v kuhinjo, skoro je padla vznak, ko je ugledala divoto rakov in omenjenih brezimnih ptičev. In ni izpraševala od kod in zakaj, ampak se ji je sprožil jezik, da ji je regljalo iz ust in regljalo, dokler da niso bili raki kuhani, ptiči ocvrti in kuharica vsa iz uma in je morala kuharica z raki in ptiči v pokritih skledah na eno dve k očetom kapucinom.

No in potem se je razvijala stvar po beležkah v kroniki približno takole:

Opoldne pripelje sodnik prijatelja Ivana Mihaela Ledla k obedu. Od prijetnega pričakovanja se obema smehljajo lica: »Holaj, na mizo ptičke, za ptički rake!« Sedeta in se široko prekrížata h kratki molitvi, da jima laže mine čas čakanja.

Odmolita, čakata in čakata, sodnik kliče, se prikaže v vratih gospa: kakšni ptički, kakšni raki? — nikdo da ji ni

ničesar povedal o kakih ptičih, o kakih rakah, pa je vendar gospodinja, — in so ji regljala brezzoba usta in se ji je regljalo in regljalo brez konca in kraja.

Sodnik pokonci in mimo regljajoče gospe v kuhinjo nad kuharico, zagrmeli so lonci, zapele so rene, klof in čof, vik in krik, in že je prišla resnica na dan, kam je nesla pot ocvrte ptičke in kuhane rake.

»O,« je rohnel gospod sodnik, »ni prvič tjakaj romal moj obed, ali pri Bogu in pri vragu, romal je zadnjič.«

In je planil, kakršen je bil, brez klobuka in palice, iz hiše. Prijatelj Ivan Mihael se je žuril za njim, povabljen je bil na ptičke in rake, ni še obupal, da jih bo deležen, in je štel potemtakem svojo navzočnost za neizogibno potrebno, brž ko bi se zalotili. Regljaje ju je spremljala gospa, a z vikom, solzami in oteklim licem je sledila kuharica.

Častiti očetje kapucini so sedeli skromni in zadovoljni pri obedu, pa jih bližajoči se nenavadni šunder na cesti zvabi k oknu. Videli so čudni sprevod, bili so učeni možje in modri pa so v hipu spoznali položaj. Šinil je brat kuhar in izginil z usodnima skledama iz obednice pa se skoro z njima zopet vrnil, pokriti sta stali na mizi kakor poprej.

Na poti se je sodniku razburjenje malce ohladilo. Ko je zdajci vstopil pred častne očete, se je zavedal dosto-

janstva posvečenega kraja in dostojanstva svojega lastnega stanu in je pozdravil.

»O, o, o!« je dajal oče gvardijan duška prijetnemu iznenadenju. »Gospod sodnik, kaka čast! Ljub bi nam bili gost, da ne prihajate prekasno.«

Sodnikove oči so bile našle na mizi, kar so iskale. »Ni treba, da sem gost ob svojih lastnih skledah!« Z urnim korakom je stopil k mizi in je odkril prvo skledo, odkril je drugo pa je ostal nem in okamnel. In je pogled v skledo globoko potrl tudi gospoda mestnega svetovalca Ledla. Ni pa onemela in okamenela gospa sodnica, ali je zato popadel nesrečnico tisti hip krčevit smeh, ki ji je grozotno pačil lice in zvijal telo. Zona je obšla vse navzoče: namesto rakov so bile v skledah žive žabe, namesto ptičev krastače! To čudežno dejstvo točno in določno beleži kronika. Le častitega gvardijana lice je neizpremenjeno sijalo v vajeni milini.

Mrk in brez besede se je obrnil mestni sodnik in šel. Za petami mu je sledil verni prijatelj Ledl; obed v izpremenjenih oblikah ga ni več mikal, možak je bil živo užaljen. Kuharica se je trudila okoli gospe, toda krči niso odnehali in ni odnehal grozoviti krohot, ki se je usipal iz brezzobih ust.

Častiti očetje so poslali za gospodom sodnikom, da je pri njih pozabil gospo. Mesto mestnega sodnika sta prišla mestna dva hlapca z nosilnico, pobasala sta gospo in

jo odnesla, pa je nista nesla domov, nego v mestni stolp, kamor so zapirali čarovnice.

Kronika poroča, kako velikansko pozornost da je vzbudil dogodek; iz Ljubljane so poslali glasovitega kriminalnega sodnika Božiča pl. Weihnacht in je bila preiskava jako temeljita. Ko se svoje lastne krivde zločinka ni mogla otresti, kajti se je bila preočitno zgodila čarodejska izpremenitev ptičev in rakov v krastače in žabe, je po navdahnjenju satanovem skušala vsaj še druge pogubiti. Zlasti je dolžila sokrivde častite očete kapucine. Toda so bili člani sodišča možje, izkušeni v čarovniških pravadah, vsak je nosil na goli koži blagoslovljen amulet, in moč teh amuletov je varovala sodišče, da ni verjelo zlodejskim klevetam. Obsodili so jo in sežgali.

Njen soprog ji je bil še preskrbel lep, stanu primeren sprevod iz ječe do grmade. Spremljali so jo štirje izpovedniki iz Ljubljane, ob vsaki strani eden in eden spred in eden zad, in voz, ki je na njem sedelo vseh pet, je bil okusno ogrnjen s črnim blagom. Rabelj je bil v kolegialno počastitev gospoda sodnika oblečen v najlepši svoj kroj, bil je postaven mož in žensko občinstvo se ga ni moglo nagledati. Pa tudi sodnik Juriša je bil deležen obilnih prijaznih pogledov od strani nežnega spola; v dobro so mu šteli, da je tako dostojanstveno dal izkazati svoji soprogi zadnjo čast. Soglasna je bila o njem sodba, da bi bil navzlic svojim letom še kos osrečiti žensko srce.

Korakal je koj za rabljem in ni ganil očesa od svoje žene, dokler je je bilo kaj videti in je bilo o njej količkaj sluha in seveda duha.

In zraven so neutrudno godli mestni piskači svoje žalostne in spodbudne viže in so godli tako vrlo in krepko, da ni bilo skoro nič čuti zlodejskega grohota, ki je po poročilu stresal čarovnico, ko so jo peljali mimo samostana očetov kapucinov. Bilo je zelo lepo in se je sloves krepostnega mesta krškega silno utrdil in razširil daleč po sosednjih krajinah, da ni bilo po krških krčmah več prostora za tujce, ki so vreli semkaj zaradi svojih žena. In so bili Krčani po pravici ponosni nase pa je tudi cerkev kremenito njih vernost stavljala za zgled vsemu drugemu svetu.

Jaz mislim, da ta snov ne bi bila neuporabna za izviran roman iz domače zgodovine, ako bi človek imel časa in tako dalje; ljudje radi bero take stvari, posebno če je knjiga tiskana na boljšem papirju in je tudi drugače zunanja oprema lična. Romanopisci, ganite se!

In da se ne pozabi: V kroniki stoji še nekaj, kar pa nemara ne spada v leposlovje, ampak bolj v pravno vedo.- Zakaj so namreč Krčani s tako gorečnostjo pa tudi uspešnostjo započeto preganjanje čarovnic kar na mah opustili. Kronika piše, da zato, ker so jim pričeli prihajati od višje ljubljanske oblasti računi za pravico: sodnik ni bil zastonj, pisar tudi ne, najbolj drag je bil rabelj, pa

tudi grmada je stala, v vsako je šlo devet voz drv in deset otepov slame in še to in še to. Skratka, računi so bili za one čase čuda visoki, ti mesto Krško, pa plačaj!

Pa so Krčani dobili ljubljanske te fakture v roke in so jih razumeli, pa so dejali: »Nak! Reč je lepa in zaslužna, ali je za nas predraga, mi smo trgovci. Naj dedci odslej sami opravijo s svojimi ženščinami, kakor vedo in znajo, mesto jim jih ne bo več sežigalo.«

In so pri tej priči izpustili vse čarovnice in stomirali pravde. In so imeli prav: čarovniške pravde bi jih bile pognale v konkurz.

Bekri Mustafa

Bekri je turška beseda in pomeni toliko kakor pijanica.

Naši bratje muslimani ljubijo blagodoneče naslove, bodisi »beg« ali »aga«, bodisi »hadži«, »hodža« ali »efendi«. In se sami tako nazivajo in častijo in jih tako nazivljejo in častijo drugi. Kdor pa je pijanica, uživa častni pridevek »bekri«: bekri Ali, bekri Mehmed, bekri Sahib.

Žal, da pri nas ni enakega običaja! Koliko rojakom bi se pomoglo k zaslužnemu naslovu. Zdravo, bekri Janez! Klanjam se, bekri Janez! Klanjam se, bekri Pavel! — Bekri tukaj, bekri tam, vsa zemlja samih bekri — kolikšna čast, kolikšen ponos!

Pa da ne pozabim bekri Mustafe, evo vam njegovo zgodbo, kakor jo pripovedujejo v plemeniti Bosni. —

Prihajale so caru pritožbe zoper bekri Mustafo in njegovo pijanstvo in razuzdanost. Naveličal se jih je car in ga je pozval predse, da ga sodi in pogubi.

To je bilo bekri Mustafi plaho mučno.

»Plaho« je koristna beseda in pomeni jako. Mesto nje ti lahko služi »pusto« šli »zdravo«: pusto mučno, zdravo mučno.

Skratka — bekri Mustafi je bila stvar jako mučna. Ali ni šlo drugače nego pred cara — makar bi stalo glavo. Oblečen pa je bil v svoje najboljše in hkrati edino oblačilo, v staro hasuro, to je v koc, vanj je bil zaviti in ni imel ne krpice druge obleke na telesu.

Veli sultan: »Tvojemu pijanstvu je došel kraj. Ne plačuješ mi niti desetine niti harača. Ne koč nimaš ne kočičča, da na svojem zvečer omrkneš, zjutraj osvaneš. Drugega ni v tebi nego rakija in vino, drugega nimaš na sebi nego umazano hasuro, ki vanjo zavijaš svojo nago to. Bes me popada, ko moram poslušati pritožbe, da si v pohujšanje in sramoto vsemu svetu. Zapadel si glavo, še danes ti je umreti.«

»Častiti car,« odgovori bekri Mustafa, »kakor naredita Alah in ti, pravo je. Rekel si, da moram umreti — pravo je. Ali, častiti car, dopusti mi, da te eno prosim!«

»Taka je stara pravica,« veli car, »govori in naj ti bo!«

»Častiti car,« dé zopet bekri Mustafa, »pravična je tvoja sodba po citabu, po zakonu, kakor je pisan v knjigi. Toda si presojal, česar sam nisi izkusil.

Meni jemlješ glavo zaradi pijanstva, vendar ne veš, kaj je pijanstvo. Evo v tvoje zdravje, v slavo tvoje pravič-

nosti mojo prošno: Napij se danes ali vina ali rakije, da boš umel soditi pijancem po pravici tudi brez citaba!«

Car se je nasmehnil, bekri Mustafa je poslal v zapor, sebi pa je ukazal donesti vrč dobre slivovke. Dišala mu je, po malem jo je srkal, po malem zraven zalagal. Ni trajalo dolgo, prevarila ga je pijača, zvalil se je pod mizo.

Osvane drugi dan, cara je plaho bolela glava. Pusto ga je bolela, zdravo ga je bolela, skratka — bolela ga je jako.

Pokličejo zdravnike, ne eden mu ne zna olajšati boli. Pridejo svečeniki, zapišejo krepke molitvice in svete črke in sveta znamenja, zapise mu navežejo na glavo — niti zapisi ne pomagajo.

V dober čas se spomni bekri Mustafa pa njega predse: »Čuj, bekri, zbolela me je glava, ne prenesem boli, zdravniki mi ne vedo leka — povej, tako ti vere, s čim bi se izlečil!«

»Vala, častiti car,« veliki bekri Mustafa, »to ti lahko povem hitro: delaj, kakor si delal včeraj!«

Car ga posluša in sede piti. Dalj ko pije, manjše so bolečine. Pije, pije — bogme, zopet se napije in zvali pod mizo.

Drugi dan se zbudi, misli, da mu bo počila glava — ni moči odoleti tolikšnim bolečinam! Takoj bekri Mustafa pred se. »Joj meni, kaj hočem danes, zopet me boli glava, razneslo mi jo bo!«

»Častiti car, tako delaj kakor včeraj!« veli bekri Mustafa.

»Da zopet pijem, lopov, iz zla v hujše?«

»Ni drugače, častiti car! To je edini lek. Sodil si me in obsodil, ker da pijem zaradi pijanstva. Zdaj veš, da pijem zaradi leka.«

»Pa kako dolgo naj se tako lečim?« se vpraša car. Veli bekri Mustafa: »Tako dolgo, častiti car, da se boš ti zavijal v umazano hasuro kakor jaz.«

Častiti car se nasmehne in izpusti pijanico bekri Mustafa.

Cicvara

Istinabog — cicvara ni, da bi z njo moško lice skrunito junaško pero.

Ali, brate, ko gledaš in slušaš dan na dan, kako se našega naroda cvet — nebo ga zasuj s svojim blagrom! — prička med seboj in prekla z vikom in krikom in se prička med seboj in prekla za cicvaro, pa bogme ne ve, kaj je cicvara, pa ko i tebi, brate, ki si priča ljutemu bratomornemu boju, morebiti cicvara ni docela jasna, onda brate, spoznaj in uvažuj položaj in potrebo in ne zaničuj junaškega peresa, ki ti piše cicvaro.

Da ti povem po pravici: cicvara je jed. Jed je in je dobra tudi.

Lahko si pripraviš in zvariš cicvaro, le da paziš, brate, na moje besede, jih dobro razumeš in verno in točno spoštuješ: ni enako, ali vzameš za pest soli preveč ali premalo.

Tedaj čuj: Vzemi mladega sira —

Toda nikar, brate, da greš v čaršijo, na trg, in tof, prodajalko v zobe — smuk! sir v torbo in z Bogom, diko, pozdravi doma! Pošten sem človek, pa si i ti pošten — kako drugače! — pa boš štel pare in dinarje in častito



kupil in plačal mladi sir, da te bo vesel gospodin Bog v nebesih in te bo vesela baba s sirom tudi.

In da ti še razložim, brate, ako že imaš mladega sira doma v shrambi, nikari ne hodi v čaršijo, si ga kupovat! Niti ni treba, da šteješ zanj pare in dinarje, ako se kdo najde božji in ti ga podari, čast mu in slava! Le da imaš mladega sira in da ide vse pošteno.

Kakorkoli, brate, čim imaš mladega sira, vzemi ga —

Pa da ne bo zmede in galame, še to me čuj, zlati moj sokole, in me razumi! Ni treba, da mladi sir takoj vza-meš v roke, pri tej priči. Ako sediš v kancelariji in pišeš važen akt, nikari, brate, da bi na te moje besede kar pustil akt in kancelarijo in hotel bogme domov v kuhinjo, da se lotiš mladega sira — ali da bežiš od svetega opravi-la ali iz junaške čete!

Ne, moje besede vzemi tako, da veljajo za primer, ako in kadar ti srce zahrepeni cicvare in bi imel časa in pri-like, da si jo pripremiš!

Pa še da ti povem, človeče, niti ni treba, da si jo sam ravnaš, ravna ti jo lahko i tvoja žena in gospodinja, Bog ji dal obilo sreče!

Ljubim te, brate, duša moja, kakor oko v glavi. Naj ne ugledam lica božjega, zemlja mi izbacila kosti, ako naj bi te moj poduk potisnil v propast! Zato me čuj in me dobro razumi: cicvaro naj ti pripremi tvoja žena in go-

spodinja le, ako jo imaš, drugače ne! Samo zaradi cicvare ni žurno, brate, da se ženiš — tako ti glave!

Ali ko ti govorim in te učim, vidim: cicvaro je lažje pripraviti nego črno na belem popisati, kako jo pripremi — junaško pero ni vajeno takemu pisanju.

Pa nič zato! Samo, da ti še povem: cicvare je več vrst. Lahko je taka iz bele moke ali taka iz koruzne. Lahko jo narediti na mleku ali na masti, na kravjem maslu ali na siratki. Pa je lahko i z jajcem i s kajmakom, to je s smetano. In še ravnajo cicvaro posebno fino, bogme, tako z lukom, da jo jé gospoda poglavita in prečastna.

Evo, to je cicvara. Pa kako je imenitna, naj ti pove sledeča zgodba:

Soseda dva, pošteni krščeni duši, sta se z doma odpravila s svojima kljusama; namenjena sta bila v mlin po moke.

Solnce je žgalo kakor ljuto, kaj hočeš, to so božji posli. Jedva sta storila pol pota, že sta ju zvalila senca in hlad, krenila sta v kraj in sedla, Segala sta v siti svoji torbi, da se gladna okrepčata s koruznim kruhom in domačim sirom, potem bi nastavila pot.

Kruh je bil trd, sir je bil pust, pa reče prvi: »E, da bi se zgodilo, da je ta dolina polna cicvare!«

Odgovori sosed: »Dal Bog, da je istina! Ne bi se je branil, tako mi svete vere! Žlico v roke pa sredi v cicvaro!«

»Kako sredi v cicvaru? To ti ne gre, brate! Nego da zajameš lepo od kraja kakor jaz, vsak od svojega kraja, po vrsti in oba enako!«

»Kako od kraja? Mast ne stoji ob kraju, mast stoji v sredi.«

»Pa da stoji v sredi — kako prideš v sredo?«

»Kako v sredo: Moja skrb! V opankah ne!«

«Budalo, kaj misliš, brez opank se ne boš udušil?«

»Kako udušil? Cicvara ni voda! Pa da se udušim, sladka mi smrt v cicvari!«

»Haja, gladen je bil, se je v cicvari udušil! Haja!«

»Komu se smeješ, e?«

»Komu? Haja!«

»Zakaj se smeješ, e?«

Beseda je dala drugo, druga tretjo, tretja bunko in sta se mlatila sosed po sosedu — kamor priletelo, tja zade-
lo.

Pokalo je in sta kričala, da sta se splašili jadni kljusi in jo kakor strela ubrisali domov.

Za kljusama ona dva, črna in višnjeva od batin.

Doma v selu so ju izpraševali, kdo za milega Boga ju je tako neusmiljeno nalibral, pa sta zastokala:

»Cicvara.«

O goseh

Rajniki doktor Cmok — Bog mu daj dobro! ako ne bi bil že umrl, še bi lahko živel — zdravnik je bil in drugače pameten človek, kar se tiče jedi in pijače. Ta je večkrat dejal: »Raca je čudna zver, ene je premalo, dve sta preveč!«

In so mi tudi drugi potrdili, da ima raca resnično to napako, in so bili gospodje taki, da so imeli bogate izkušnje in so poznali svet.

Osebni moji stiki z racami so prepičli, da bi mogel izraziti samostojno svoje mnenje.

Drugače je z gosmi. Zastran gosi nisem navezan na izvestila z drugih strani, ampak sem čestokrat v položaju, da z njimi občujem iz lica v lice, in jih poznam in lahko na podlagi lastnega spoznanja točno izjavljam in določno: Gosi nimajo imenovane napake, ena ni premajhna za enega samega! In sem se sploh prepričal, da so gosi dosti inteligentnejše od rac. Pravijo: Gosi so požrešne. Ne rečem, da niso. Ali so lahko inteligentne navzlic požrešnosti, požrešnost in inteligenca ne izključujeta druga druge, to nas uči vsakdanje življenje, ni treba, da bi po imenu navajal zgledov.

Na razpolago mi je ugodna prilika, da proučujem gosi in to v živem stanju. Imam prijatelja, ta je kaznilniški upravitelj v Belem Varošu, Oskar mu je ime, toda ni tako mlad, kakor bi človek sodil po njegovem imenu. Tjakaj večkrat pridem — povsod je dobro, da imaš prijatelja, v kaznilnici tudi, nič se ne ve, kaj lahko človeka zadene.

Prijatelj Oskar je velik ljubitelj narave in posebno ptičev, pa goji tudi gosi.

Ob kaznilnici je precejšnje dvorišče, jetnikom služi za vsakdanjo šetnjo, par krompirjev tudi raste na dvorišču in dve, tri solate. En kot pa je zagrajen z nizkim plotom, za tem plotom je gosem urejeno bivališče in imajo v tla vdelan čeber z vodo. Kajti gosi žive tako v vodi kakor na kopnem in so v tem pogledu dvoživke in bi bile pravzaprav močno podobne žabam, da niso žabe očitno drugačne.

Tri so, eden je gosak, dve sta pa nežnega spola. Stare so po dva meseca, pa tehta gosak že pet kil in pol, teža drugih dveh tudi ni dosti manjša.

Mislim: Ta okolnost dosti jasno dokazuje inteligentnost te živali. Po mojem skromnem mnenju se inteligentnost vobče razodeva v tem, da zadevno bitje čimbolj stremi za izpopolnitvijo svojih dobrih svojstev, služeh mu v dosego tistega cilja, ki mu ga je modra stvarnica postavila na tem svetu. In se obeta tem gosem

spričo njihove inteligence jako lepa bodočnost. O sv. Martinu bodo tehtale oskubljene vsaka svojih deset kil kakor nič in bodo same masti imele vsaka pet kil, kilo po dvesto kron, če ne bo cena za mast že višja. To je jako lepo!

Če pristopiš k plotu, koj prično gagati in vratove iztegovati proti tebi, pa če jim ponudiš šop solate, bodo segle po solati in bolj redko kdaj po prstih. Največjega občudovanja pa je vredno tole: solato neso v kljunu k čebru, jo pomočijo v vodo in šele tako zabeljeno pojedjo. Ne store to vsakokrat, nego kadar jih baš prime sla po solati, pripravljene z vodo. Skratka, dejstvo je: gosi si znajo jed pripravljati — tukaj se pa že pričjenja kultura.

Če jim moliš prazno roko brez solate, gredo v opozicijo in so hude in sikajo.

Toliko govore dandanes in pišejo o hipnozi, hotel sem gosi hipnotizirati, pa so me najprej postrani pogledale z enim očesom, potem so me kavsnile v prst. Niso se dale, niti ne oni dve od nežnega spola, in je to jako častno spričevalo za njih duševno stanje.

Po navadi jih ima pod svojo komando kmetiška ženska v beli platneni obleki, širok moški obraz ima in kadar se smeje, kaže močne zobe; Tončka ji pravijo in so ji gosi brezpogojno vdane. Odpre jim vratca, gre v drugi kot dvorišča in rahlo zažvižga, na ta njen žvižg se dvignejo in kakor burja sfrfotajo k njej in se smukajo okoli

nje s svojimi vratovi in kar gostole od blaženosti, če katero poboža. In kamor potem gre, varno stopajo za njo druga za drugo in se ne bi izgubile od nje, pa naj bi jih mikala še tako sočnata paša. In jih nikdar ne imenuje gosi, nego jih kliče: »Moje belke!« in svoje kosilo deli z njimi.

Moj prijatelj Oskar je oženjen, njegova gospa je prijetno rejena in tudi drugače vrlo inteligentna. Rekel sem, kako ganljivo je pravzaprav tako prijateljsko in zaupljivo razmerje med človekom in živaljo.

Pa mi je gospa povedala, kolikšne križe je imela lani s Tončko zaradi gosi. Lani so redili le eno, in ko se je bližal sv. Martin, je bilo kar smešno videti, kako jo je Tončka milovala in zraven si brisala solze. Venomer jo je imela v naročju in jo gladila in je gos privijala svoj vrat ob njenega in sta čebljali obe enako.

Pa ko je prišel odločilni dan, je bila vsa prepadena in bolna. Še oskubsti ni marala zaklane niti ne je videti mrtve, kaj šele, da bi pokusila pečeno, in je bila izvrstna s celim krompirjem in z zeljnato solato. Cel mesec je žalovala za njo.

Odgovoril sem, da se tudi po mojih skromnih izkušnjah na tem področju gosji pečenki jako prilega zeljnata solata in je lahko tudi kak fižol vmes. Hkratu sem čestital gospe, da ima tako dobrosrčno in z živaljo usmiljeno služkinjo — take so redke!

»O,« je dejala gospa, »saj ni služkinja, kaznjenka je, pa ji je ukazano delo na kaznilniškem dvorišču. Kaznjenka je, s Štajerskega je doma ali iz Prekmurja, svojemu otroku je prerezala vrat z navadnim pipcem in je otroka zakopala v hlevu, pa ga je izgrebel pes. Pravijo, da ima od poprej tudi že enega na vesti. Štiri leta je dobila — saj jih bo skoro odslužila. Čuješ, Oskar,« se je obrnila k soprogu, »kdaj gre Tončka ven?«

»Bližnji teden bo izpuščena.«

»To je strašno!« sem dejal in sem mislil na kaznjenko.

»O,« je rekla gospa in je mislila na gosi, »saj bo kmalu zopet nazaj. Je sama obljubila, da se vrne. Tistemu dedcu, je rekla, ki jo je spravil v nesrečo, tistemu dedcu mora še dati spominek, da mu ga bo dovolj za vse žive dni. Potem pride zopet h gossem, pa jo naj zapro za vse žive dni!«



Niko Počivalnik, narodna žrtev

Gospoda Nika Počivalnika poznam osebno, zato ga z mirno vestjo in s polnim prepričanjem lahko kar najtopleje priporočam kot narodno žrtev. Vsem rodoljubnim društvom in korporacijam, ki jim je dosedaj nedostajalo prilike, da s prenosom kosti ali kakor koli proslave katero koli narodno žrtev in tako udejstvé in svetu razodeno svoje kremenito in neustrašeno mišljenje, evo jim gospoda Nika Počivalnika, narodno žrtev, odlično, brezhibno, prvovrstno in z vsestranskim jamstvom!

Gospod Niko Počivalnik naj mi oprostí, ali se mi zdi: ne bi bilo prav zamolčati, da je, rekel bi, tudi pesnik. Tista je njegova:

*»Lepše ni fare od svete Marjete,
kjer koli je dekle, vsako ima dete.«*

Ta pesnitev, v svojem bistvu nabožne vsebine, ima jako mnogo kitic, pa še ji gospod Niko Počivalnik katero doda. Pravi, da ne odneha, dokler ne bo pesniški obdelal vsega zbora svetnikov, kar jih je v pratiki. Lep, izpodbuden in hvalevreden načrt!

Sedi gospod Počivalnik zvečer pri svoji četrtniki — jako zmeren je gospod, nikdar ne pije več hkrati kakor četrtniko — kar ga popade pesniški zanos, zgrabi svinčnik, zgrabi papir, že je zagledala beli dan nova kitica:

*»Lepše ni fare od svetega Martina,
kjer koli je dekle, vsako ima sina,«*

ali:

*»Lepše ni fare od svetega Joba,
kjer koli je dekle, vsako ima poba.«*

In je jako lepo gledati, kako gladko mu teče vir poezije izpod parkljev.

Bil pa je gospod Niko Počivalnik njega dni uradnik. Mislim, da je bil pri vladi: do enajstih je sedel v kavarni, potem je šel v pisarno, ob pol ene pa je bil že pri obedu in je bil, kakor rečeno, jako zmeren gospod, hkrati ni pil nikdar več nego četrtniko. Uradne ure od enajstih do pol ene so imeli njega dni le pri vladi in je bil gospod Niko Počivalnik jako točen in sem se mu čudil: nikdar ni zakasnil k obedu.

Vendar se je zgodilo, da so ga mladega upokojili; rekli so, kaj bi z njim, ko jim v uradu dela zgolj napotje.

Torej ako sploh ne bi bil hodil v pisarno, ampak iz kavarne naravnost k obedu, ne bi bil v napotje in vse bi bilo dobro in sijalo bi mu zadovoljstvo višjih in smeja-

la se mu kariera. Ali je bil vzoren uradnik, tvrd in neizprosen do sebe, točno izpolnjujoč mero svojih stanovskih dolžnosti — pa zato brco in hajdi v pokoj! Stvar se mi že tačas ni videla pravična. Kakšna pa je bila stvar pravzaprav, sem zvedel šele zadnje dni.

Bilo je h koncu meseca, gostilna skoro brez gostov. Počivalnik mrk in tih. Izpraznila se mu je četrt, izpraznila čaša, tedaj se mu je izvil iz prsi globok vzdih: »O, domovina,« je dejal, »ti si kakor nov škorenj: lepa si za oko, ali prizadevaš bolečine!«

Želja me je bila, ga potolažiti. Rad bi mu bil natočil iz svojega, toda nisem vedel, ali smem.

Rekel sem: »Gospod, razumevam vas in čutim z vami. Sramota je za oblast, ki je tako vestno in delovno moč, kakršna ste vi, pahnila v nezasluženi pokoj!«

Pa se je zgodilo, česar nisem bil ni malo pričakoval kot odgovor na svoje tolažilne besede.

Sicer tako mirni in ljubeznivi Počivalnik je razjarjen planil kvišku, bliskale so se mu oči, krilile so mu roke in sikal je vame: »Kdo je bil vesten? Kdo je bil delaven? Človek, vi me žalite!«

Takega še nisem videl. V razburjenosti mu je prišla v roke moja steklenica in si je napolnil čašo. »Oprostite, zmotil sem se!« je dejal in zopet sedel.

Zamižal je, povetil ustnice in pričakoval umetnika, da mu sname bridko masko mrtvaških potez z mukotrpnega lica.

Umetnika ni bilo — pa je gospod Počivalnik zopet oživel. Izpil je in mi ponudil roko: »Brez zamere! Blag ste človek — verjamem, niste imeli namena, da me žalite, ko ste mi očitali vestnost in delavnost. Nego vi me ne poznate, gospodine! Kakor me sploh ne pozna vesoljna domovina. O domovina, ti si kakor kipeči mošt, slajša si od medu, ali črevesa bole po tebi!«

Dvignil je čašo in bi bil v zbeganosti svoje duše pil iz prazne, da mu nisem v pravi čas natočil.

»Oprostite!« je dejal. Po malem se mu je ublažil trpki izraz lica. »Gospodine, vedite, zapomnite si in si za- bičite v svoje možgane: jaz nisem bil vesten, jaz nisem bil delaven!«

In je pričel pripovedovati in čim dalj je pripovedoval, bolj mu je donel glas, bolj mu je žarelo lice. Ni mogel dovolj živo poudariti, da ni delal in ni, ko je bil uradnik. V pisarni, da stoji star divan, ta divan naj se zasliši pod prisego pa se bo videlo: ne bo se upal potrditi kaj drugega, nego da se on, Niko Počivalnik, ni dotaknil dela, pa že prav nobenega! Sramota, če bi se ga bil! Za koga, vpraša, naj bi bil delal, za koga — grohot peklenški! To je tisto!



O, saj drugi da so delali! Verjetno ali neverjetno: našle so se šleve, ki so še popoldne čepele v uradu od petih do poldne, eden je celo domov jemal spise, osem debelih ur je delal na dan, poturica izdajalska!

On pa ne tako. On, Niko Počivalnik, komaj da je pobotnico podpisal vsak mesec — to je bilo vse delo, kar bi ga mogli mu oponašati, drugega nič! — Izogibal pa se je dela ne iz lenobe, nego iz rodoljubja.

Zakaj nosil je v slovenskih svojih nedrjih kakor v tajnostnem tabernaklju blaženi lik svobode. Verjel je s trdnim zaupanjem, da pride dan in nam reši narod izpod črnožolte tujčeve pete. Pa si je čiste ohranil roke od c. kr. Črnila in si je čisto ohranil zavest.

Zdajci si je natočil sam in me je pričel tikati.

»Znaš, brate, kukavica mi bodi ime, da sem bil vesten in da sem delal za črnožolto peto! O, ako bi bili vsi z mano enega srca, enih misli, davno prej bi se bila vojna končala s porazom c. kr. pete!

No in potem me je c. kr. peta bacnila v pokoj. Dobro je ukrenila, brate, dobro! Ta njen ukrep je moje mučeništvo, pa je moj ponos tudi — uradna svedočba z žigom in pečatom o mojih zaslugah za zedinjenje.«

Prevzele so ga misli, roka s svinčnikom mu je zaigrala po robu časopisa. Okrepčal se je, prizanesljivo se je smehljaj in čital:

*»Lepše ni fare od svetega Janža,
kjer koli je dekle, vsako ima pamža.«*

Potem je nadaljeval svoje pripovedovanje:

»Prišel je naš dan, osvanila nam je zlata svoboda. Joj meni: poturica z osemurnim delom na dan, z delom izdajalskim za c. kr. Črnožolto peto, ta je bil povišan — ne na vislice, o ne, nego v peti činovni razred; vse druge šleve so bile povišane v šestega! Na Nika Počivalnika, bojevnika prostovoljca za svobode zlati dan, se ni spomnil nikdo, Niko Počivalnik je ostal zaničevana in teptana — narodna žrtev. O domovina, ti si — ti si — kar koli, kakor koli!« Zmajal je glavo in si zakril oči z roko, da ni videl, ko sem mu jadniku nasul čašo.

Jaz ne vem — ni se mi zdelo brez pameti, kar je bil povedal. Dolgo vrsto let sva si bila znanca; zdaj ko mi je razodel skrito rano svojega srca, mi je postal prijatelj in brat.

Vprašal sem ga, ali ne bi mogel kaj storiti zanj — nisem brez stikov s časopisjem, morebiti bi se dala stvar upotiti . . .

Mahnil je z roko in se turobno nasmehljajal: »Jaz sem in ostanem narodna žrtev.«

Rekel sem, baš ker se je žrtvoval za narod, je narodu sveta dolžnost, da se svoji žrtvi izkaže hvaležnega . . .



Pil je, pomislil in izjavil, da je skromen človek in da mu ni za hrupna slavja. Zato bi hvaležno, toda odločno odklonil slavnostno prenašanje kosti. Zlasti ko so taka slavja združena s pogubnim trošenjem narodne imovine, kajti jim rada sledi ljudska veselica z vinsko pokušnjo in šaljivo loterijo. —

Pil je, pomislil in potem izjavil, da bi njegovemu čustvovanju bolje ustrezalo, ako bi se širom po mili domovini zbirali prispevki za ustanovo. Ta ustanova bi lahko za vse večne dni nosila ime »Nika Počivalnika ustanova svobode«. A uprava ustanove in razpolaganje z njo naj bi se poverila njemu. Zdi se mu, je dejal, da bi bila ta pot najdostojnejša, a tudi za društvo ali korporacijo. ki bi se lotila stvari, najčastnejša.

Še me je vprašal, kaj mislim in ali je izključeno, da bi pri agraru kaj kanilo zanj, recimo majhna graščina z gozdi in goricami? Oziroma kaj pravim, ali bi se mu ne dalo izposloviti v nagrado za zasluge kako mesto državnega podtajnika, takega na razpoloženju . . .

Odgovoril sem, da ne vem. Odvisna je stvar od stranke, ki bo baš na krmilu.

Izjavil je, da z enako ljubeznijo objema vso širno domovino in vse njene stranke, pa če je zastran graščine ali podtajniškega mesta treba, se tudi rad in takoj podpiše za stranko katero koli. Seveda brez prejudica, brez pre-

judica . . . Toda ta vprašanja, je dejal, da še niso pereča, najprej naj govori narod. —

Tako je, najprej naj govori narod!

Narod, pozvan si, torej govori! Svet zre vate.

In bodi omenjeno: društvo ali korporacija, ki bi se zavzela zanj, počastiti jo hoče Niko Počivalnik s pesnitvijo. Bogme, pesnik je po božji volji:

*»Lepše ni fare od svetega Vida,
kjer koli je dekle, nobeno ni prida.
Lepše ni fare od svete Amalije,
kar je deklet tam, vse so ka — hmtadra.«*

Pravniški izlet

Naročili so mi, da se kot poročevalec udeležim pravniškega izleta v Celje, kuvert za osebo brez pijače 30 dinarjev, in je bil izlet jako poučen.

Komaj smo se dobro usedli v vlak, že so pričeli z referati in razpravami.

Bili so zrelejši gospodje z resnimi lici in učenimi čeli in se je prvi slučaj, ki je bil predmet razgovoru, nemaraktikal vodnega prava. Nekod na Dolenjskem da so si zgradili vodovod, in ko so ga svečano izročili javni uporabi, se je slavnosti udeležil tudi župan, ugledna in častita korenina. Njemu da so natočili iz vodovoda prvo čašo. Dvignil jo je proti soncu in jo pohvalil, da je čista. Potem je dejal: »Krščen sem bil z njo, pil je še nisem.« Za hipec da se je pomišljal, pa se je vendar odločil: »Naj bo, vzela me ne bo!« In je nastavil čašo in jo počasi previdno nagnil vase. Za en požirek ne prevelik ne premajhen da je v usta vzel nevajene pokušnje, splaknil si je z njo ustno duplino od lica do lica, od usten do grla in si je v njej okopal jezik. Potem jo je v lepem loku zopet izpljunil, džk! Tako je storil, kakor delajo izkušeni veščaki, kadar pokušajo vino. Džk! In bi bil polni curek zadel

hlače policaja, da jih ni imel policaj zatlačenih za škorenj, škornju pa voda ne škoduje od zunaj. In nato je župan o vodi iz novega vodovoda izrekel tole sodbo:

»Gospoda moja, tako se mi zdi, da nima pravega gajsta!«

Kako se je stvar z vodo končala v višjih stopnjah, mi je ostalo nejasno, kajti že se je razvnela med učeno gospodo živahna debata, ki pa po mojem preudarku ni več spadala v vodno pravo nego prej nasprotno.

Spominjali so se govorniki gospoda, ki da je imel poleg četrтинke vina običajno na mizi tudi slatinsko steklenico in je k vinu pridno pritakal iz slatinke. Tako je čuval svoj ugled kot zmeren in trezen sodobnik. Ves dolgi večer da je izpil le dve četrti in dve slatinki. Toda so mu našli sled, sneli so mu z lica krinko — beštija je bil zmenjen s krčmarjem: v slatinki je bilo takisto golo suho vino! Rekli so, da potemtakem ni čuda, ako je ugledni ta gospod o polnoči skušal odklepati hišne duri z gorečo cigaro namesto s ključem, kar da je docela nepripravno in tudi z moralnega stališča zavržno sredstvo za dosego namena.

V nadaljnjem razgovoru se je pohvalno poudarjalo protialkoholno gibanje, ki si polagoma, toda vztrajno krči pot v čim širše plasti naroda. Značilen pojav na tem področju da je zlasti govor kmetskega župana, ki je našel preprosto, pa pravo besedo, da pouči in prepriča

svoje občane: »Vina imamo dovolj, žganja imamo dovolj dobrega, domačega — ali ni res, možje: nam ni treba alkohola! Proč z alkoholom!« Takšen da je zgleden glas iz naroda! —

Drugo točko sporeda je tvoril pravni slučaj, ki je bil bolj kazenske narave in bi se zanj morale brigati oblasti, pozvane v pobijanje draginje, ako naj so kos svojim vzvišenim nalogam. Zanesljiva priča, kremenit zemljeradnik iz Krotne vasi na Dolenjskem, da je bil na ljubljanskem velesejmu pa je vrnivši se pod prisego izpovedal sledeče: »Draginja je, draginja! Tako so majhne bile žemlje, tri sem zaeno dal v usta, hardun! pa sem še lahko zažvižgal.«

Grozno! Vprašam, kam plovemo!

Istinitost slučaja je zajamčena po osebnosti poročevalca.

Temu primeru je bil soroden nadaljnji primer, le da mu predmet ni bil kruh nego drugo nič manj važno živilo: meso — tako rekoč svinja.

Gnala da sta svinjo kmet in kmetica na semenj, da jo prodata: spredaj je stopala žena in po malem sipala koruzo, da je žival rajši sledila, zadi je koracal on in je imel palico. Tako so šli in že se je bila vsa družina srečno približala sejmišču, kar se ustavi svinja, se uleže sredi pota, zadovoljno kruli in ne mara naprej. Kakor da bi skleni-

la: tukaj postavim svoj šotor in bom uživala zasluženi pokoj!

»Pujsa, na, na, na!« vabi žena in siplje koruzo.

Pujsa kruli, pujsa noče.

Žena se razburja nad možem: »Kaj stojiš kakor štor! S palico ji pomagaj naprej!«

Reče kmet: »Pusti jo, baba, ti ne veš! Svinja je politiš! Po blatu se valja, da bo več vagala.« —

Tako gospod poročevalec.

Zoper poročilo ni bilo ugovora. Da po pravici povem, to me je osupnilo. Edino, kar se je pripomnilo z druge strani, je bilo, da je nekatera žival res pametna. Na Osojnem brdu npr. da so imeli namesto nikdar sitega organista izučenega kosa na koru; v kletki da je sedel, ministranti so mu nosili drobnih črvičkov, pri maši pa je faranom žvižgal *Tantum ergo*. —

Že so hoteli prestopiti k tretji točki.

Meni pa se je stvar zdela prevažna, da bi šli preko nje na dnevni red, zato sem se oglasil za besedo. Dovolili so mi jo in govoril sem blizu tako:

»Slavna gospoda,« sem dejal, »ne zamerite mi gostu, da izrazim svoje skromno mišljenje. Ne da bi oporekal častitim gospodom predgovornikom, ali vest mi ne da drugače, nego da dam duška svojemu prepričanju: kos in svinja sta dve različni stvari! Nobene besedice zoper kosa! Kos je nedolžen — žvižgal je v slavo stvamiku in v

izpodbudo vernikom in ni bilo ne za ščep hudobije v njegovem namenu in početju. Svinji pa je bilo srce obrnjeno na goljufijo: z zvito pretvezo je hotela mesarja pripraviti v zmoto, da bi trpel škodo na lastnini ali drugih pravicah. Varati ga je hotela pri teži. Oškodovan pa ne bi bil samo mesar, oškodovan bi bil tudi in ne le tudi, marveč celo zlasti konsument in škoda bi bila nepregledna, saj vemo: cene hitro gredo kvišku, a poti navzdol ne najdejo več. Jaz mislim, slavna gospoda,« sem dejal, »državno pravdnništvo spričo razloženega položaja ne bi smelo križem držati rok, nego bi moralo po uradni svoji dolžnosti brez ozirov na stroške trdo in neizprosno kakor mož jeklen naperiti obtožbo zoper svinjno.«

Predlagal sem v tem smislu resolucijo.

Videl sem: resolucija je bila vsem pogodu. Vendar je niso dali na glasovanje. Nego, ko se je polegel hrup, so mi zastavili vprašanje.

Vprašanje me je presenetilo in razburilo. Nisem se bil nadejal, da imajo na sporedu svojega izleta tudi izpite. Niti se mi ne zdi običajno, da se človek, tako rekoč gost, čisto nepripravljen in na tešče postavi pred izpraševalno komisijo.

Vprašanje se je glasilo: Odkod nam je sedaj toliko dežja?

Utripalo mi je srce, upal sem, da skoro dospemo na cilj svoje vožnje in bi se jim izmuznil. Umikal sem se in ugovarjal, da vremenoslovje ni moja stroka.

Toda niso odnehali. Dejali so, da je vprašanje upravnopravne narave, silili so vame, in ko so dognali, da ne znam odgovora in so me osramotili, so odgovorili sami: Ob lanski suši je bilo, so naši kmetje poslali v Beograd molbo za dež. Po neprestanem vztrajnem prizadevanju naših veljakov se je slednjič rešila molba in to ugodno in baš te dni: evo dežja do mile volje!

Tedaj sem od duševnih naporov omedlel in se nisem zbudil iz nezavesti osemindeset ur.

Ko sem se zdramil, sem se požuril v hotel in reklamiral svoj kuvert, brez pijače 30 dinarjev za osebo.

Rekli so, da je že v pomijah.

Nato sem ga odklonil.

Poučen pa je bil izlet jako.

Raki

To povest bi moral pravzaprav spisati Hans Heinz Ewers, toda je dejal, da ne zna dovolj slovenski. Lahko mu je žal, Slovenci ga jako ljubijo, zlasti dame!

Slišal sem jo in sem jo deloma sam doživel, ko sem se vozil iz Zagreba v Ljubljano. Bilo je neki torek popoldne, mračilo se je in če se ne motim, je pršilo tudi. Gotovo je pršilo. Kajti se spominjam: Ko je hotel tisti gospod — ne H. H. E., nego tisti, ki bom o njem pripovedoval — na videmski postaji stopiti v vagon, se je jako trudil, da zapre svoj dežnik. Ni se mu posrečilo drugače, nego da ga je uprl ob tla in da je rokam priskočil na pomoč še z nogo. Nato je poknilo in je bil dežnik zaprt in ne verjamem, da se je dal, kakršen je bil, še kdaj odpreti.

Gospod je rekel: »Hopla!«, pognal se je v vagon, odbijalo ga je od ene stene v drugo in ga je zaneslo skozi odprta vrata v moj oddel. Že je sedel na mehkem sedežu nasproti meni in iz košatega obraza so se mu smejale prijazne oči. Očitno je bil hvaležen naklonjeni usodi, ki ga je preko vseh nevarnosti tako udobno pripeljala na varni sedež.

Pokimal mi je. Na kolenih je držal obsežen karton in je čutil vljudno potrebo, da mi razodene, da je v kartonu grozdje. Opazil sem, da je bil karton brez dna, zato sem kolikor toliko dvomil o resničnosti njegove trditve. Blaten pa je bil od nog do glave. Mogoče mu je prišlo kaj blata tudi notri v usta v votli zob, ves čas je tleskal z jezikom »cv« in »ck« in si prizadeval, da iz zoba iztrebi, kar ni spadalo vanj.

Drugače je bil prijazen. Povedal je, da prihaja naravnost iz vinske gorice, 445 m nad morsko gladino.

Višino sem mu verjel — da je bil v višjih položajih, se mu je v istini poznalo. Z morsko gladino pa je bilo tako kakor z grozdem. Morske gladine mu nisem mogel verjeti, predobro so mi znani ondotni kraji in vem, da nimajo v Vidmu in še daleč na okrog ni za ščep morja na razpolago, ne njegove gladine. Tudi me je osupnilo, ko sva privozila na Zidani most, da me je vprašal, ali nisva na Jesenicah — na Jesenicah da točijo ugledno dalmatinsko srago. In je napravil zopet »ck«. Zdi se mi, moj ni bil vseskozi objektivni. To se mi zdi potrebno pripomniti zaradi pravilne ocene njegovega pripovedovanja.

Od tega sopotnika sem torej izvedel na vožnji do Ljubljane sledečo zgodbo.

Rekel je — »cv« — da so stopili opoldne po kosilu iz hiše, da si malo prezračijo glave. V bližini da je velik ribnik, kučigazda da jih je posadil v čoln in jih vozil po rib-

niku, zraven so peli »Morje adrijansko«, in zelenko vina so tudi imeli s sabo, ako bi kateri omagal.

—Pa jim zbudi pozornost sredi precej globokega ribnika šop rastoče trave, toliko je je bilo, kolikor je velik navadni krožnik. Začudili so se, kakšen je to spak, da sredi vode rase trava. —

Tako je pripovedoval prijazni sopotnik, vmes je delal »cv« in »ck« in včasih mu je uspelo in je naredil tudi »cúvut«. Nikdar še nisem slišal slavca na lastna ušesa — te sreče dosedaj nisem bil deležen. Pač pa sem bil pred leti čital slavčevo petje popisano v knjigi in mislim, tako nekako je cvrčal moj sopotnik na svoj votli zob. Bilo je precej lepo.

—Bohotni šop trave iznad vode da je zanimal družbo v čolnu. Kučigazda jih je veslal tja tik do trave, da so jo lahko dosegli. Jo primejo, jo vlečejo — ruša se giblje. še jo vlečejo — vdaje se, dviga se. Oberoč jo vlečejo kvišku — pod travo se prikaže človeška glava, za glavo rame, prsi, ves kmetski dedec in ima mrlakar tako težke škor-nje na nogah, da je pokonci stal v vodi, in je stal že toliko časa notri, da mu je trava pognala iz glave. Cúvüt.—

Tako sodim, votli zob mojega sopotnika in pripovedovalca je bil posebno umetelno navrtan. Mislim, da je imel zgoraj luknjo in ob strani tudi kakor piščal ali fru-la. Mislim: Ako bi si mož nabavil še kake tri take zobe, pa bi z njimi lahko dajal koncerte.

»Cüvüt« je naredil in naprej pripovedoval čudno dogodivščino z mrličem v vodi. Kučigazda da je bil spoznal deda s košenino na glavi in je dejal: »Holaj, to je stari mlinar! Oni dan se ga je bil preveč nažehtal, naklestil je babo in sina, skledo s kašo treščil na tla, potem ga je vzela noč. Ugibali so, da je šel med Hrvate mešetarit. No, zdaj je pa tukaj!« In je zaklical: »Lojze! Lojze!«

»Ck« in »cv«. Na pragu mlina da se je pojavil mladi mlinar, zdrav in krepak dečko. Ko je ugledal gospodo v čolnu, je za spoznanje premaknil klobuk.

—»Lojze, očeta smo našli v vodi!« je vpil kučigazda in je veslal h kraju. Mrliča smo bili gorenjo polovico potegnili v čoln, noge so mu visele v vodo.

—Lojze je prihajal počasi bliže, roke je držal na hrbtu. Pričakal nas je na bregu, usta je nabral za pljunek, toda pljunil ni. Ogledal si je očeta in mu je polagoma raslo zanimanje za rajnega roditelja. Sklonil se je čezenj in molče pričel pobirati rake. Držali so se rajnika izredno lepi raki, po trideset centimetrov so merili in več.

—Izstopili so vsi iz čolna — »ck« in »cv« — in kučigazda je rekel: »Lojze, teh rakov menda vendar ne boš najzaj pometal v ribnik!«

»Nak!« je dejal Lojze. »Prodal jih bom.«

—In jih je nabral za polno cajno.

—Potem je skočil v čoln, pljunil v roke in z očetom odrinil od kraja.

»Hoj!« je dejal kučigazda, »kam pa, kam?«

»Ck« in »cv« — Je odgovoril Lojze: »Naj stari še lovi rake!« In ga je na škornje zopet postavil v vodo. —

»Ljubljana! Vsi izstopite!« je zaklical sprevodnik. Sopotnik se je »cv« in »ck«i in »cävüt« — prijazno poslovil.

Tisti hip sem se domislil: Kaj, če mu je bil v zobu ostal konček onih rakov mlinarjevih? . . .

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-225-4